

OPILIOFAUNA ONDAVSKEJ VRCHOVINY

Slavomír Stašiov

Úvod

Severovýchodné Slovensko patrí z hľadiska poznania opiliofauny k pomerne málo preskúmaným územiám nášho štátu. Faunu koscov tu doposiaľ študovali Daday (1918), Kratochvíl (1934), Ložek a Gulička (1955), Mašán (1998) a Šilhavý (1950). Práce uvedených autorov, okrem práce Ložeka a Guličku (l. c.), však obsahujú predovšetkým údaje o sporadických nálezoch koscov v okolí miest Bardejov, Giraltovce, Humenné, Kamenica nad Cirochou, Levoča, Prešov, Sabinov a obce Topoľa. Podrobnejšiemu výskumu opiliofauny sa venoval Ložek & Gulička (1955) v NPR Stužica v Bukovských vrchoch a Kratochvíl (1934) vo Vihorlate. Rozsiahlejší výskum opiliofauny prebieha v súčasnosti na území Bukovských vrchov (Mihál a kol., nepublikované).

Jedným z orografických celkov ležiacich na severovýchode nášho štátu, ktorý stál doteraz na okraji pozornosti opilionidológov je aj plošne pomerne rozsiahla Ondavská vrchovina. Práca prináša výsledky inventarizačného výskumu koscov realizovaného na viacerých lokalitách Stropkovského okresu.

Charakteristika územia

Ondavská vrchovina (720) leží vo východnej časti Západných Karpát. Rozprestiera sa na území Nízkyh Beskýd spadajúcich do mierne teplej až teplej klimatickej oblasti s priemernými januárovými teplotami od -6°C do -2°C , s priemernými júlovými teplotami od 17°C do 19°C a priemerným ročným úhrnom zrážok od 600 do 800 mm. Geologické podložie je tvorené najmä flyšom, pieskovecami a ílovcami, z pôd prevládajú hnedé pôdy rôznych subtypov.

Pôvodné spoločenstvá tejto oblasti tvorili prevažne dubovo-hrabové lesy karpatské (*Carici pilosae-Carpinenion betuli*), vo vyšších polohách bukové kvetnaté lesy podhorské (*Eu-Fagenion p. p. min.*) a v údoliach riek lužné lesy podhorské a horské (*Alnenion glutulosoincanae, Salicion triandrae p. p., Salicion eleagni*) (Michalko, 1986). V najvyšších polohách sa nachádzali enklávy bukových lesov kvetnatých (*Eu-Fagenion p. p. maj.*). Flóra a fauna Ondavskej vrchoviny je charakteristická prevahou karpatských druhov. V južnej časti prenikajú na toto územie z Východoslovenskej roviny i niektoré panónske prvky.

Adresa: Slavomír Stašiov, Katedra biológie, Fakulta ekológie a environmentalistiky, Technická univerzita, Štúrova 2, 960 53 Zvolen

Prehľad lokalít a termínov zberov:

1. **Miňovce (k. ú.), západné úpätie vrchu Baranov, 25. 7. 1998**
(DFS 6895d), okr. Stropkov, 220 m n.m., exp. – Z, dubová hrabina s prímесou borovice
2. **Brusnica (k. ú.), cintorín, 26. 7. 1998**
(DFS 6896a), okr. Stropkov, 230 m n.m., exp. – J
3. **Brusnica (k. ú.), Pod baňou, 26. 7. 1998**
(DFS 6896a), okr. Stropkov, 220 m n.m., exp. – J, dubová hrabina s prímесou borovice
4. **Kvakovce (k. ú.), Domaša – Trepec, 26. 8. 1997**
(DFS 6996c), okr. Stropkov, 210 m n.m., exp. – V, dubovo-borovicový porast
5. **Breznica (k. ú.), intravilán, 27. 7. 1998**
(DFS 6895b), okr. Stropkov, 200 m n.m., exp. – Z
6. **Breznica (k. ú.), alúvium Ondavy, 9. 8. 1999**
(DFS 6895b), okr. Stropkov, 200 m n.m., exp. – Ø
7. **Brusnica (k. ú.), záver Hľbokej doliny, 11. 8. 1999**
(DFS 6796c), okr. Stropkov, 250 m n.m., exp. – V, bučina
8. **Breznica (k. ú.), extravilán, 12. 8. – 17. 10. 1999**
(DFS 6895b), okr. Stropkov, 200 m n.m., exp. – Z

Metodika

Výskum koscov sa uskutočnil na vybraných lokalitách v rokoch 1998 a 1999. Materiál bol na lokalitách č. 1 až 7 zbieraný jednotlivou pomocou pinzety priamo z listovej opadanky, z vrchnej humóznej vrstvy pôdy (do hĺbky cca 5 cm), spod kameňov a kusov dreva ako aj preosievaním listovej opadanky pomocou preosievadla s rámom 25 x 25 cm (mriežky 1 x 1 cm) na lokalitách č. 1, 3, 4, 7. Na lokalite č. 8 sa kosce chytali do 1 zemej pasce naplnenej do tretiny objemu 10% formalínom. Ako pasca bol použitý sklenený pohár s objemom 0,7 l a s vnútorným priemerom ústia 73 mm. Kosce sa ukladali do 70% etylalkoholu. Získaný materiál bol determinovaný podľa prác Martensa (1978) a Šilhavého (1956, 1971). Dokumentačný materiál je deponovaný na Katedre biológie Fakulty ekológie a environmentalistiky na TU vo Zvolene.

Výsledky

Celkový materiál získaný počas výskumu tvorilo spolu 72 exemplárov koscov patriacich do 12 druhov zo 4 čeľadí čo predstavuje približne tretinu opiliofauny Slovenska. Najväčším počtom druhov (8), ako aj chytených jedincov (72,2% zo získaného materiálu) bola zastúpená čeľaď Phalangiidae. Najpočetnejšími druhmi boli *A. laevipes* (44,4 % zo získaného materiálu) a *N. lugubre* (23,6% zo získaného materiálu). V práci je použitá nomenklatúra podľa Martensa (1978). Prehľad zistených druhov:

Fam. Nemastomatidae

1. *Nemastoma lugubre* (Müller, 1776)
lokality: 3 (1 ♂), 4 (2 ♂, 2 ♀), 5 (3 ♂), 6 (3 ♂, 6 ♀)

Európsky druh rozšírený od nížin až po vysokohorské polohy. Na Slovensku bežný. Vyskytuje sa roztrúsene. Na sledovaných lokalitách boli nájdení len zástupcovia farebnej formy *N. l. bimaculatum*.

2. *Mitostoma chrysomelas* (Hermann, 1804)

lokality: 7 (1 ♂)

Druh rozšírený v celej Európe v širokom pásme od nížin až po vysokohorské polohy. Na Slovensku menej hojný. Vyskytuje sa roztrúsene.

Fam. Dicranolasmatidae

3. *Dicranolasma scabrum* (Herbst, 1799)

lokality: 7 (1 ♀)

Mediterránny druh. Na Slovensku leží severná hranica jeho areálu. U nás pomerne zriedkavý druh. Žije v hustejších listnatých lesoch.

Fam. Trogulidae

4. *Trogulus tricarinatus* (Linné, 1758)

lokality: 1 (1 subad.)

Európsky druh rozšírený najmä v strednej a južnej časti nášho kontinentu. Doposiaľ nie sú známe hranice jeho areálu. Obľubuje vlhké lesy stredných a vyšších polôh.

Fam. Phalangiidae

5. *Phalangium opilio* Linnaeus, 1761

lokality: 2 (2 ♂, 2 ♀), 5 (2 ♂), 8 (1 ♀)

Holoarktický euryekný druh, na Slovensku bežný. Vyskytuje sa na tienistých miestach, ale aj na presvetlených až xerothermných stanovištiach od nížin až po horské pásmo.

6. *Opilio parietinus* (De Geer, 1778)

lokality: 5 (5 ♀)

Boreálny druh rozšírený v celej Európe, Severnej Amerike i Azii. Na Slovensku sa vyskytuje bežne ako synantrop.

7. *Platybunus bucephalus* (C. L. Koch, 1835)

lokality: 7 (1 juven.)

Európsky druh s dvomi disjunkčnými areálmi v strednej Európe a v západnej časti Balkánskeho polostrova. U nás hojný najmä v lesoch stredných a vyšších polôh.

8. *Lophopilio palpinalis* (Herbst, 1799)

lokality: 7 (1 subad.)

Stredoeurópsky druh. Žije roztrúsene na celom území našej republiky. Bez osobitých nárokov na vlhkosť prostredia.

9. *Lacinius horridus* (Panzer, 1794)
 lokality: 8 (1 ♂)
 Stredo európsky druh. Vyskytuje sa v nižších a stredných polohách. Je to euryvalentný druh, ktorý sa vyskytuje tak na vlhkých zatienených miestach, ako aj na suchších presvetlených biotopoch.
10. *Mitopus morio* (Fabricius, 1799)
 lokality: 7 (2 ♀)
 Holoarktický euryekný druh. Vyznačuje sa vysokou ekologickou potenciou. Na Slovensku patrí medzi najhojnejšie druhy.
11. *Astrobunus laevipes* (Canestrini, 1872)
 lokality: 8 (12 ♂, 20 ♀)
 Stredo európsky druh s centrom areálu v Panónskej oblasti. Na Slovensku menej hojný. Žije v nižších a stredných polohách. Uprednostňuje listnaté porasty, ale nevyhýba sa ani lesným okrajom otvoreným biotopom.
12. *Nelima semproni* Szalay, 1951
 lokality: 6 (1 subad.), 8 (2 ♀)
 Stredo európsky druh s pomerne malým areálom. Na Slovensku sa vyskytuje vzácné.

Diskusia

Z koscov nájdených na študovanom území môžeme na základe nárokov na vlhkosť prostredia zaradiť 6 druhov medzi euryvalentné (*P. opilio*, *O. parietinus*, *L. palpinalis*, *L. horridus*, *M. morio*, *N. semproni*) a 6 druhov medzi hydrofílné (*N. lugubre*, *M. chrysomelas*, *D. scabrum*, *T. tricarinatus*, *P. bucephalus*, *A. laevipes*). Zaujímavosťou je, že sa na sledovaných lokalitách nenašli zástupcovia xerotermofilných druhov koscov čo však nevylučuje možnosť ich výskytu na tomto území. Významné by boli najmä nálezy dvoch pontomediterránnych druhov *Zacheus crista* (Brulé, 1832) a *Egaenus convexus* (C. L. Koch, 1835), u ktorých prebieha územím Slovenska severná hranica ich areálov. Priebeh týchto hraníc v zemepisnej dĺžke, v ktorej leží aj Ondavská vrchovina nie je známy. Otázne preto ostáva, či je ich areál obmedzený iba na územie Východoslovenskej roviny, hoci ani odtiaľ nebol výskyt týchto druhov doposiaľ doložený, alebo tieto druhy prenikli pozdĺž údolia Ondavy aj severnejšie. Druhy *Z. crista* a *E. convexus* boli najbližšie k Ondavskej vrchovine zistené v Bukovských vrchoch, kde ich na xerotermných stanovištiach v NP Poloniny zbierali v roku 1999 Mihál a kol. (nepublikované).

Okrem dvoch už spomenutých druhov koscov (*M. chrysomelas*, *P. bucephalus*) zistil Kratochvíl (1934) na území Ondavskej vrchoviny v okolí Bardejova ešte výskyt druhov *Paranemastoma quadripunctatum* (Perty, 1833) a *Rilaena triangularis* (Herbst, 1799). Výskyt *A. laevipes* potvrdil tento autor aj v okolí Giraltoviec. Výskyt *M. chrysomelas*, *P. bucephalus* v okolí Bardejova potvrdil aj Daday (1918).

K významnejším údajom patrí nález druhu *N. semproni*. Okolie obce Breznica je najsevernejšou známou lokalitou výskytu tohto druhu a druhou najvýchodnejšou lokalitou. Východnejšie bol zistený iba v Bukovských vrchoch (Mihál a kol., nepublikované). Oba tieto nálezy výrazne posunuli doposiaľ známe hranice jeho areálu. Na Slovensku bol tento

druh okrem uvedených lokalít nájdený iba pod Ďumbierom v Nízkych Tatrách (Kratochvíl, l. c.), v údolí Mokrý jarok v Malých Karpatoch a v Hrádockej doline v Považskom Inovci (Mašán a Mihál, 1993).

Druhy zistené na skúmaných lokalitách určite nezachytávajú celé druhové spektrum opiliofauny Ondavskej vrchoviny. Doplňujúce poznatky v tejto oblasti prinesie až ďalší výskum.

Pod'akovanie

Za pomoc pri zbere koscov patrí poďakovanie Alexandrovi Stašiovovi ml..

Literatúra

- Daday, E., 1918: Opiliones. In: Fauna Regni Hungariae, Budapest. 3 p.
- Kratochvíl, J., 1834: Sekáči (Opilionides) Československé republiky. Práce Mor. přír. spol., 9: 1-35.
- Ložek, V., Gulička, J., 1955: Zoologický výskum pralesní rezervace Stučka ce slovenských Východních Karpatech (Mollusca, Myriapoda). Ochrana přírody, 10: 202-209.
- Martens, J., 1978: Die Tierwelt Deutschland. Weberknechte, Opiliones, VEB G.F. Verlag, Jena: 464 s.
- Mašán, P., Mihál, I., 1993: Contribution to the knowledge of harvestmen (Opiliones) in Slovakia. Entomol. Problem., 24/2: 75-80.
- Míchalko, J. a kol., 1986: Geobotanická mapa Slovenska. Bratislava, Príroda. 168 s. + mapová príloha.
- Šilhavý, V., 1950: Sekáči východního Slovenska. Ent. Listy., 13: 99-106.
- Šilhavý, V., 1956: Sekáči – Opilionidea. Fauna ČSR, Nakladatelství ČSAV Praha, 7: 274 s.
- Šilhavý, V., 1971: Sekáči – Opilionidea. In: Daniel, M., Černý, V., (eds.): Klíč zvířeny ČSR, díl IV., Academia Praha, 33-49.

OPILIOFAUNA OF ONDAVSKÁ VRCHOVINA MTS.

Summary

The paper deals with the results of faunistic research on harvestmen (Opilionida) undertaken in 8 localities of the Ondavská vrchovina Mts. from 1998 to 1999. In total, the occurrence of 12 species of harvestmen from 4 families were recorded. Harvestmen communities of the investigated area were dominated by *Astrobus laevipes* (Canestrini, 1872) and *Nemastoma lugubre* (Müller, 1776).

Key words: harvestmen, Opilionida, Slovakia, Ondavská vrchovina Mts.